

Проф. дикн ПЕНКА НАЙДЕНОВА

ЦЕНТЪР ЗА ДЕМОГРАФСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ОБУЧЕНИЕ, СОФИЯ

БЪДЕЩОТО ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

THE FUTURE DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF BULGARIA

Prof. PENKA NAYDENOVA, DSC

CENTRE FOR DEMOGRAPHIC STUDIES AND TRAINING, SOFIA

Abstract: The trend of population growth since more than 12 decennials is mentioned in order the declining since 1990 to be evaluated as a not suprising phenomena. As far as the changing of fertility and enlargement of ageing are demonstrated immediately after the delayed but fast demographic transition 1920-1965 it is a normal the under reproductive level to follow and to give reason for projecting continuous population declining (7.2 mil. 2013, 5.4 mil. 2060) by a rate of negative 6.5%. It is to be accepted as a new demographic shape which is to play a significant role in the social life and state functions in economic and population perspective.

Key words: demography, population projection, population size, fertility, ageing

Предвиждания за демографското развитие

Изживявайки настоящето, човек съзнателно или не, си представя следващите събития, на които вероятно ще бъде свидетел или участник. И ако това е присъщо на начина на живот и на човешката природа, то не е само на индивидуално равнище, така че засяга всяка социална форма, управленско равнище или държавата като институция, чиито функции в крайна сметка са посветени на населението. В този смисъл населението е обект на различни политики, но каквито и да са те, неизбежен техен ориентир е броят и съставът на населението по определени признаци – пол, възраст, местоживее, прираст. Известно е, че когато съответните показатели трябва да се определят за бъдещи моменти или периоди се използват специални статистико-математически методи или модели за проектиране или прогнозиране на населението. У нас в

практиката и научните изследвания не се прави разлика между двата вида предвиждания. Популярни са по-скоро проекциите, като вид екстраполации въз основа на миналите трендове за естественото и механичното движение, за фертилността, възрастовата структура и т.н. Те се възприемат като прогнози, докато ООН например официално ги наименова проекции, имайки предвид моделната основа на прогнозите. Широко се прилага т.н. сценариен подход с няколко варианта предположения.

Проблемът тук е методологичен. В зависимост от подхода на предвижданията се получават, с допустима или не неточност или несбъждане на предположени събития, оценки за бъдещото развитие на населението. Те не са без значение за каквато и да е стратегия или политика към населението и за неговото развитие. У нас в общественото пространство се ширят твърде крайни представи за бъдещата численост и състав на населението, без да се имат предвид подобни подходи и разчети.

Твърде малко се ползва и официалната информация на компетентния орган – Национален статистически институт или на ЕВРОСТАТ. Пръскат се тенденциозни политически предположения, некомпетентни изследователски мнения, опростени трендови оценки, шовинистични заплахи за „циганизация“ и т.н. В крайна сметка проличават белези на вулгаризация, макар че у нас от десетилетия има научни изследвания за населението, развита демографска мисъл и практика на статистически наблюдения, както и специфични методологични решения.

Целта на настоящето изложение е въз основа на избрана статистическа информация да се посочат предполагаемите демографски промени и очертаващата се численост и състав (структура) на населението през следващите пет десетилетия, считано от 2010 година насам (при последно преброяване на населението към 01.02.2011 г.). Избирането на този хоризонт не е самоцелно, а съобразено с времето на т. н. конвергенция на страните от ЕС, т.е. на сближаване на демографските им процеси по съответните показатели – раждаемост, смъртност, фертилност (плодовитост) или миграционно салдо и общ темп на прираста. Всъщност според проявените тенденции българското население има вероятност към 2060 г. да остане с по-влошени показатели спрямо тези в другите страни. Влошеността се изразява в по-ниски равнища на раждаемост и средна продължителност на живота, по-висока смъртност и отрицателен естествен, и вероятно и миграционен прираст. Известно е, че страната ни е с едно от десетте най-силно и бързо остарели и остаряващи населения и с най-голяма скорост на числен спад, в сравнение с другите страни в Европа, която пък е континент с първите най-ярки прояви на застаряване и ограничен до нулев прираст или под репродуктивно равнище (2.1 – 2.2 деца на една жена). Тези процеси имат историческо

обяснение и изразяват демографското състояние и бъдеще на страната.

Особености на демографското минало на България

При посочения хоризонт на демографското бъдеще на страната 2010-2060 г. (като безспорно се има предвид, че от него фактически вече са протекли две години) би следвало да се има предвид развитието на процесите през миналия период от 1960 г. насам. Демографското минало на страната заслужава интерес и спрямо още по-отдалечени периоди поради своята епичност. Демографските процеси имат устойчив характер и продължителност, предопределени са от биологичната им природа, но търпят и въздействието на военнополитически и традиционни подбудители и социално-икономически фактори. Тяхната историческа рамка е грандиозна, защото обхваща оцеляването на един народ през повече от 13 века. Историческата демография ни представя фрагменти от многовековното развитие на народите по българските земи, за възникването, победите и погромите на българите, за процъфтяването и залеза на тяхната държава. Скрепяването на мозайката от демографските процеси все още не е постигнато, тъй като се отнася не само до много и различни времена и събития, но и до сложно преценявани признаци. В настоящето изложение анализите са улеснени от официално публикуваните данни за преброяванията на населението на България след Освобождението. Въз основа на тях и известни преизчисления с цел да се улесни преценката на демографските промени по характер и скорост би могло да се отбележат няколко 20 годишни последователни периода и инфлексни точки на развитието на населението по численост и структури. Общата оценка за броя му към 1887 г. е 3 154 хил., от които 2 424 хил. християни (от тях българи 2 326

хил.) и 676 хил. мохамедани (607 хил. турци) и 1.9% други, живеещи главно в селски по тип селища (81.2% от цялото население в 4 990 села и 19.8% в 80 града).

За по-малко от две десетилетия населението нараства с 882 хил. и в 1905 г. е 4 036 хил., а през следващите 3 периода от по 20 години има последователно прирасти от 1 443 хил., 1 550 хил. и 1 199 хил., т.е. за всеки последователен период средногодишните темпове са 1.36; 1.89 и 1.51%. За селското население остават още по-високи – 1.40-2.10% до средата на 30-те години, така че при 6 077 хил. население към 1934 г., 78.6% от него е селско. Първите пропуквания в общия растеж са след 1947 г., като остават по-скоро незабележими. Тогава населението достига 7 029 хил., а към 1965 г. нараства до 8 228 хил. Средногодишният темп на прираста е почти 1%, но при вътрешно-групово разместване на населението. Хората от селата намаляват и поради спадащ естествен прираст, и поради напускане на младата работна сила. Средногодишният темп вече е отрицателен, минус 0.61%, за да стигне през следващия двадесет годишен период 1966-1985 г. до минус 1.5%, и след него да се задържи на отрицателно равнище към 1.3%. В резултат делът на селското население от 1965 г. до 2013 г. спада от 53.5 на 27.2% или възлиза засега на 1 983 хил. при 7 290 хил. общо население. Първата инверсна точка на развитието на населението е от периода 1947-1965 г. когато прирастът на селското население става отрицателен, но населението расте, така че има максимален брой към 1990 г. от 8 989 хил. Втората инверсна точка е през 90-те години – времето на прехода към пазарна икономика и времето на отрицателен прираст не на част, а на цялото население (от естествено и емиграционно движение). Загубата за периода 1990-2010 г. е от 1 604 хил. човека.

Обясненията за силния приток към града са известни, но остава и до днес неизчислена загубата от тази урбанизация, която е паралелна на спада на раждаемостта. Същото се отнася за емиграционния поток през последните две десетилетия, за които се приема, че съответства на 1/3 от общото намаление в броя на населението. Погледнато към хоризонта от 1960-те години насам до 1990 г. общата раждаемост спада от 17.8‰ до 12.1‰, а смъртността расте от 8.1‰ до 12.5‰ или отрицателният естествен прираст е едва 0.04‰. За още 20 (и няколко години) раждаемостта достига 10.1‰, а смъртността 14.6‰, т.е. десетократно нараства темпът на отрицателния естествен прираст – 4.5‰. Това общо означава, заедно с отрицателното миграционно салдо, бързо и акселириращо понижение се наблюдава в броя на населението. Останало под 2 милиона, селското население е отговорно за по-високата смъртност (до 20‰ при градска 12‰) и за по-ниската раждаемост (8‰ при градска 12‰), но не и за общата мащабност на влошаващия се процес, защото селско остава по-малко от 30% от населението. Същото се отнася и за другите влошени показатели на възпроизводството на населението. Поставайки ги на преценка по детайлизирани профили на групите – селско и урбанизирано население, работоспособно, икономически активно, репродуктивно и т.н. се получава конкретизация, с която политиките за населението трябва да се съобразяват. Общата стратегия при това предполага преценка на сумарната им проява в агрегирани, но претеглени показатели. По тях следва да се определят приоритетите в политиките. От тук идва и въпросът, кои са най-важните предизвикателства, които следва да се застъпват в предположенията за бъдещото развитие на населението. Отговорът на този въпрос е част от сценариите на всяка прогноза.

Ключови проблеми на демографската ситуация

Заставайки пред нерадостната картина на т.н. „демографска криза“ мнозина биха посочили като определящи предизвикателства раждаемостта и продължаващия емиграционен поток на младо, а и образовано население, търсещо нови хоризонти на живот вън от страната.

В демографски и социален смисъл изреждането на приоритетите е външен израз на тяхната взаимосвързаност и извличането им един по един не е привилегия в политиките. За да има ниска раждаемост зависи от индивидуалната нагласа (плюс външни въздействия), но и от обема на фертилния контингент. За да е висока смъртността, означава наличие на по-възрастен състав на населението, но и по-висока заболяемост по възрасти и причини. Последните се определят от начина на живот на хранене, на трудополагане и т.н. По принцип социално-икономическата среда и въздействия се сблъскват с природо-биологичната устойчивост на демографските процеси. Много по-често подценявана, тази връзка става причина за неуспеха на предприеманите демографски мерки. В този смисъл разграничаването на главните предизвикателства означава, че се отбелязват видими последици от дадени процеси, без това да означава, че те трябва да бъдат пряк обект на провежданите политики и мерки.

В предвижданията за развитието на населението следва да се държи сметка за времето и характера на проявленията, но и за факторите и средата на предполагаемото им бъдеще. Проявленията третиранни като неблагоприятни за развитието, обикновено се класифицират като предизвикателства. В този контекст за нашето население са характерни няколко такива.

Традиционно и в методологичен план на първо място може да се говори

за раждаемостта (като средногодишен брой живородени на 1 000 души от населението) и съответно за плодovitостта (като среден брой деца на една жена). Както се посочи раждаемостта у нас е понижаваша се, но е близка до средноевропейската. Нейният спад съответства все пак на по-слабо въздействие върху отрицателния естествен прираст на населението, който е един от най-влошените показатели в сравнение със значението им в другите европейски страни. Сериозният проблем у нас е високата смъртност, с която се нареждаме сред първите най-неразвити страни и над средната смъртност на развиващите се страни – 9-10‰. Много от изследванията на наши специалисти посочват, че тя е висока и сред младите възрасти и че у нас от десетилетия се налага мъжката свръхсмъртност (сред мъжете от 40 години нагоре). Факт е, че за 24% от умрелите е характерна преждевременна смъртност и че на 100 мъже над 70 години се съотнасят 125 жени, или че при средна продължителност на живота 74 години, за жените е 78, а за мъжете – 70.

Другото не по-маловажно предизвикателство е в промяната на възрастовата структура и не само и не толкова като съотношение млади-стари и като успех на човечеството в удължаването на човешкия живот и то в добро здраве. Социално-икономическият проблем е в намалението на активното население (15-64 г.) и в неговото застаряване в частта му на работна сила или икономически активно население. Трудовият потенциал, независимо от законодателните промени за възрастта на пенсиониране се определя от тази категория население. От него (независимо от екстензивните или интензивните форми на използване на труда) зависи икономическото производство и технологичното развитие, както и материално-финансовата издръжка на поколенията и тяхната социална осигуреност. Известно е, че за ориентация и

сравнителен анализ се разработват т.н. коефициенти на зависимост или демографска натовареност. Съответно се установява на 1 активен на възраст 15-64 години (или на 100, на 1 000 активни) колко неактивни съответстват средногодишно, но млади т.е. на възраст 0-14 г. или колко възрастни – над 65 г., или пък общо – млади и стари на 1 (или 100, 1 000) активни. Общият коефициент у нас е около 0.50, което означава, че на един активен се съотнася един неактивен (в млада или напреднала възраст). Така предизвикателствата раждаемост и стареене, пораждат проблем с икономически смисъл – за издръжката на населението в зависимост от участието му като активен, произвеждащ контингент. Коефициентите могат да бъдат още по-показателни, ако се установяват спрямо един зает, единица работна сила, заети по пол, отраслова или секторна принадлежност или доход, като тогава се засилва социално-икономическата аналитичност. В случая се изразява демографската натовареност, която безспорно резонира в икономическата проблемност. Най-показателно е, че е нарастващо възрастното население, а делът на младите остава под 13%. Възрастните над 65 г. достигат вече 18.8%, докато в началото на ХХ в. са 3.7%, в 1946 г. – 7.0%, а в 1985 г. – 8.9%.

Слабият прилив на младо население ограничава трудовия контингент и все повече го застарява, така че в бъдеще и при по-малък брой общо население демографската натовареност ще расте (Борисова-Маринова, Кр., Ст. Моралийска-Николова., 2011). Предизвикателството тук се засилва от специфичното явление на съвременните кризисни години – на слаба заетост на активното население, на нестабилност на условията на пазара на труда и деформации, ограничаващи конкурентоспособността и повишаването на качеството на работната сила. Следователно, въпреки косвената

връзка с остаряването на работната сила, стабилизирането и нарастването на заетостта има влияние върху демографските процеси и изпъква като ключов проблем, който обичайно се отчита когато става въпрос за мерките и политиките за заетостта. От една страна нараства съвкупността от заети, в които се дава шанс на по-младата работна сила. Сегашната безработица достига 25% сред младите до 25-29 години. По-големият шанс за работа и по-голяма сигурност от доход, водещи до предпочитания за семейство и родителство при спадащ фертилен контингент не се оценява.

Тук изпъква и стратегическият въпрос за компенсация на липсващата млада работна сила чрез емиграционна политика. Демографските процеси в бъдеще независимо от степента на заетост, безпрецедентно очертават свиване на трудовия потенциал, дори при включване на надпензионна работна сила. Следователно недостигът при едно стабилизирано икономическо развитие може да разчита или на високо технологично равнище или на внос на работна сила. Проблемът пряко има отношение към третото от най-важните предизвикателства, също свързано с по-младия състав на населението. Последният фактически спада поради небивалата външна емиграция, оттичаща младо, в много случаи и с по-високо квалификационно равнище. И при липса на такова загубата е от репродуктивно население, от жени във фертилна възраст и семейства с деца. За периода на прехода, без да се твърди за наличието на изчерпателни и достоверни данни, предположението е за загуба от около половин милион, от които жените са над половина, а възрастните не повече от 5-6%. Няма яснота за възвращаемостта или реимигрирането, но прояви през последните кризисни години все пак има. Демографският проблем – на спад на младите генерации и повъзрастяване на населението не може да намери

решение чрез подобни миграционни прояви. Изправени сме пред различен модел на демографско развитие спрямо този от предходните години, и то много по-различен при сравнение на последния с по-предишните двадесет годишни периоди, с нарастващ млад състав и равномерни темпове на демографски преход (табл. 1).

Сами ли сме в света

Тенденцията на числен спад и възрастово реструктуриране засяга всички страни, изживели първия демографски преход, най-общо казано района Север и на първо място – Европа. Така че България не е единствената носителка на съвременните демографски предизвикателства, макар че има специфичност в проявите им. У нас демографският преход започва много по-късно, осъществява се много по-бързо, така че застаряването при силното понижение на раждаемостта се разпростира много по-бързо. Неочаквано интензивната емиграция допринася за високия отрицателен прираст и води страната до първи позиции на обезлюдяване, измерено сред европейските страни. Те все пак задържат общо наднулево възпроизводственото равнище, макар че все повече понижават естествения си прираст и числеността на континента. Към средата на ХХ в. на Европа съответства 21.7% от световното население, (2.5 млрд.), към края на века – 6.8% (към 6 млрд.). Предположението е до средата на ХХI в. относителният дял да е около 5.5% (по средния сценарий на ООН за спада на фертилността в света до 2.07 деца, на раждаемостта – до 13.2‰, а на смъртността – до 10.4‰, и население 9.7 млрд. 2060 г.). В Европа засега България заема средно място по раждаемост – 10.1‰ сред страните, вариращи от 12.8‰ (Англия, Франция), до 9.3-9.9‰ (Австрия, Сърбия, Италия) и дори до 8-8.5‰ (Германия). Драстична е разликата в смъртността, варираща между 7.9-10‰ в Европа, при 14.6‰ в

България при най-ниска средна продължителност на живота общо 70 години, или при разлика близо от 10 години спрямо средноевропейската.

Реалният факт е, че България е първа, но не е сама като страна с отрицателен естествен прираст. Редица страни все повече клонят към равнища от порядъка минус 1.1-1.9‰ (Естония, Хърватска, Португалия), до минус 3-4.0‰ (Германия, Италия, Унгария). Задържането на положително равнище (4‰) се дължи в най-висока степен на страни като Англия, Франция (с по-висок относителен дял по брой на населението), но не е и без значение, че страни с нисък, но постоянен прираст – 2-3‰, към 2012 г. вече стигат до 1‰ (Испания, Дания, Финландия), а такива с 1‰ прираст клонят към нулев (Полша, Чешка република, Гърция). Преходът на Европа от нулев към отрицателен демографски прираст и остаряващо население според нас е истинският класически Втори демографски преход, за който и за чийто последици учените по света все още не говорят. Не се обръща внимание и на извода, произтичащ от реалната демографска ситуация на България, направен от българския демограф проф. Минко Минков, че застаряването и спадът на раждаемостта са подмолните камъни от десетилетия, които подриват стабилното развитие на населението. Те водят, заедно със смъртността до демографска криза, която приема като пета фаза на демографския преход (Минков, М., 2005, с. 54).

Бъдещото демографско развитие

След всичко горепосочено, не може да не се приеме, че предвижданията за демографското развитие стъпват на подмолните камъни, задействащи демографската криза. Те не могат да бъдат оптимистични в смисъл да подхранват очаквания за положителен естествен прираст. Оптимистична ще бъде прогнозата с повишаваща се фертилност и спад в смъртността при по-

малка величина на отрицателния прираст. В хоризонта на следващите 4-5 десетилетия, каквито и да бъдат прогнозите (в смисъл на проекции), те не могат да имат отклонения към 2060 г. в броя на населението в повече или по-малко от 200-400 хил. и то при твърде близка възрастова структура. Затова, както беше вече посочено, за да се очертаят тенденциите, а не варирането в оценките, тук е приет средният вариант на НСИ.

Хипотезата е елементарна, но задължителна спрямо проявените закономерности. България ще остане страна с намаляващо население при нарастващ отрицателен естествен прираст поради сложилите се социално-биологични условия за демографските процеси, имащи устойчив еднопосочен тренд на развитие. Не е задължително, дори е неподходящо да се придържаме към виждането за този период като демографска криза. Той очертава един естествен път на демографско развитие, който човечеството вероятно не познава

(доколкото е изучена историята и ретроспективния период на съществуването му). Знае се според редица проучвания, че до XXI в. на Земята са живели над 80 млрд. човека, но не и кривите на прирастите, след като през предходните 6 хилядолетия се отчитат 14 хил. войни, унищожили над 4 млрд. младо население (Тотев, Ан., 1968).

Малко се знае и за България, макар и за относително по-близки времена. Оценено е, че към края на XV в. населението възлиза на 1 180 хил., към XVI в. - 1 630 хил., към XVII и XVIII в. – на 2 250-2 750 хил. По-точните данни от преброяванията и текущата статистика след Освобождението очертават демографския преход при непрекъснат общ прираст, макар и с понижени темпове на естествения прираст и незначително миграционно салдо до 90-те години на XX в. Трендът на отрицателен прираст (2/3 като естествен и 1/3 като миграционно салдо) определят вече бъдещите параметри на демографското развитие (табл. 1).

Таблица 1

Брой и прираст на населението на България според преброяванията и средния вариант на прогнозата на НСИ, 1887-2060 г.

Години	Брой, хил.	Прираст спрямо предходната година-по 20 годишни периоди приблизително		
		Брой, хил.	Верижен индекс, %	Средногодишен темп за периода, %
1887	3 154	445	116.4	0.58
1905	4 036	882	128.0	1.56
1926	5 479	1 443	135.8	1.70
1946	7 029	1 550	128.3	1.42
1965	8 228	1 199	117.1	0.90
1985	8 949	721	108.8	0.44
2010*	7 385	-1 564	0.83	-1.13
2020	6 914	-471	0.94	-0.94
2040	6 051	-863	0.88	-0.60
2060	5 366	-685	0.84	-0.80

Източник: НСИ. Статистически годишник [за съответната година]; Гавазки, И. Демографското бъдеще на България.- В: Населението на България в началото на XXI век. Състояние и тенденции.- София : Акад. изд. Проф. М. Дринов, 2011, с. 435-453.

* Към края на 2013 г. вероятен брой 7 240 хил.

Изправени сме пред обратен модел, който ни връща към края на XIX в., когато средногодишният темп на прираста е 0.58% с положителен знак (т.е. нарастване на населението по време на Освобождението с 6 на 1 000 човека)^{*}. Предстои ни към 40-те години на XXI в., т.е. след 150 години да губим по 6 на 1 000 човека, при двойно по-голям брой население. До 2060 г. загубата от естествен и миграционен прираст води до население около 5 366 хил. (в някои прогнози 5 475 (Гавазки, И., 2011), т.е. колкото страната е имала към 1926 г. при сегашните държавни граници (Тотев, А., 1968). Независимо от колебанията и вероятно при известно надценяване на бъдещите отрицателни прирасти, тенденцията на числен спад на населението остава. Дори предположенията за слаб подем в прираста през 2035-2045 г. от раждаемост и имиграция остава пак средногодишен отрицателен прираст, т. е. населението числено ще намалява – при понижаващ се естествен прираст и по-слаба емиграция (влияеща вече до 10% върху нарастването на отрицателния прираст. По същество естественият прираст се понижава (от – 38 хил. до 47 хил. 2010-2060 г.) или със средногодишен темп от минус 4.6‰ до минус 8.6‰), но при предположението, че равнищата на раждаемостта и на общата плодovitост със слаби колебания се задържат до сегашните или малко по-високи равнища (съответно 9-10‰ и 1.52-1.59) деца. Тежестта идва от високата смъртност, нарастваща упорито и ритмично от 14.6‰ до 16.2‰. Това съответства не само на бързото повъзrastово реструктуриране, при което населението над 65 години достига 34%, а и от спада на най-младите – 0-14 г. – от 13% до 12%. Ранната смъртност остава трайна, въпреки предполо-

жението за ниска детска смъртност и нарастваща средна продължителност на живота (обща до 83.6 години).

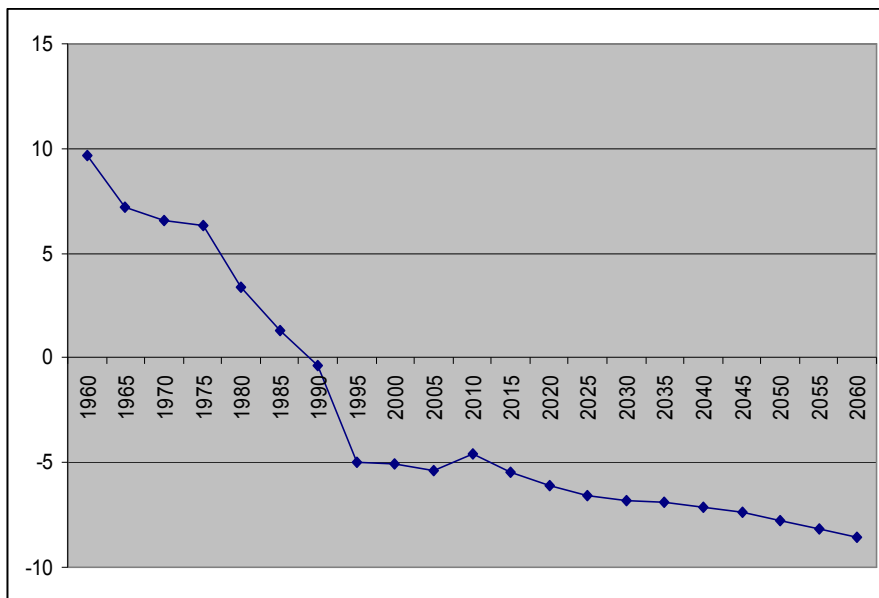
При намаляващия се брой население за целия 50 годишен период с 1 162 (или 1 053 хил.) средногодишно живородените намаляват ритмично от 73 хил. до 41 хил., а умрелите – от 110 до 87 хил. Очевидно се допуска ритмичен спад на прираста при по-ниска скорост, т.е. спадът е от -4.6% до -8.6% или се достига почти двойно нарастване на темпа за 50 години, докато за 20 години (1990-2010 г.) разликата от -0.4% достига -4.6%, т.е. нарастването на темпа също е с толкова процентни пункта -4.2%, но скоростта е двойна (фиг. 1).

Това характеризира безпрецедентния период на прехода към пазарна икономика и като преход към нов демографски модел на депопулация на страната. Тази е възможно реалната картина на прехода към още по-ниско равнище на числеността и репродуктивния потенциал на населението до 2060 г. Тя следва да се приеме съзнателно и с готовност за посрещане предизвикателствата.

Макар демографската проекция да следва закономерностите на собствената природа на процеса на смяната на поколенията и естественото движение на населението, тя е адресирана до икономико-социалната система. Посочва какво може да се предложи като работна сила на пазара на труда, каква е икономическата натовареност, детският контингент, хората като обект на здравеопазването, субекти на културата, на всички дейности. Тя изразява самият възпроизводствен потенциал на демографската система, с която управленската практика не може да не се съобразява. Нито когато става въпрос за национални интереси и регионално

^{*} В настоящата статия темповете на прираста са представени смесено – или в %, или в ‰ главно поради международните данни, които се публикуват в %.

Фиг. 1. Естествен прираст на населението на България 1887-2060, %

Източник: Статистически годишници на ЦСУ, НСИ за съответните години и среден вариант на прогноза до 2060, НСИ, EUROSTAT

развитие, нито за стандарт и здравословност на живота и потенциал на духовно развитие, култура и благополучие. Така реалните оценки и предвиждания за демографското развитие се явяват най-съществената част при формулиране на политиките и практиките за населението и производствената дейност. Отговорността за целесъобразното им насочване и взаимоотношване се отнася за управленските органи, но и за обществеността и научните изследвания. Заслугата на тези изследвания е и в сигнала, че е задължително навременното въвеждане на политиките и тяхната последователност предвид устойчивия и относително самостоятелния характер на демографските процеси (Михова, Г., 2013). Важен е изводът, че тези процеси

на са случайни, че по същество не са отчайващи и апокалиптични. Изправени сме пред една нова реалност, следва да я приемем и да подкрепяме в нея потенциалните сили на бъдещото развитие.

Изисква се нов модел на управление и неговата успешност зависи от предприемчивостта и знанията. Те трябва да заместят профанизираните оценки за мрачното бъдеще на страната ни, когато един народ се вижда безнадеждно отмиращ, макар и с многовековни следи в световната демографска карта. България намалява по численост, но не и по капацитет в развитието на своята материална и духовна култура и качество на своя жизнен потенциал, способен да преодолее в развитието си и трайните демографски предизвикателства.

ЛИТЕРАТУРА

Борисова-Маринова, Кремена, Станислава Моралийска-Николова. Режимът на възпроизводство на населението в България и отражението му върху предлагането на работна сила (2005-2030).- София : Акад. изд. Проф. М. Дринов, 2011.

Гавазки, Ивайло. Демографското бъдеще на България.- В: Населението на България в началото на XXI век. Състояние и тенденции.- София : Акад. изд. Проф. М. Дринов, 2011.

Минков, Минко. Демографската криза в България изисква провеждането на рационална демографска политика.- Население, 2005, № 1-2.

Михова, Геновева. Демографската политика на България.- София : Акад. изд. Проф. М. Дринов, 2013.

Тотев, Анастас. Населението на България 1880-1980 г. (Демографско-статистически очерк).- В: Годишник на СУ – ЮФ, т. LIX, 1968.

UN. Population Division. Department of Economic and Social Affairs. World Population Prospects: the 2012 Revision. CD-ROM Edition.